

Osnove ekonomije

1. predavanje – IU1

doc. dr. sc. Danijel Knežević, v. pred.

Ishod učenja 1:
Uvodna razmatranja
(2)

Ishod učenja 1:

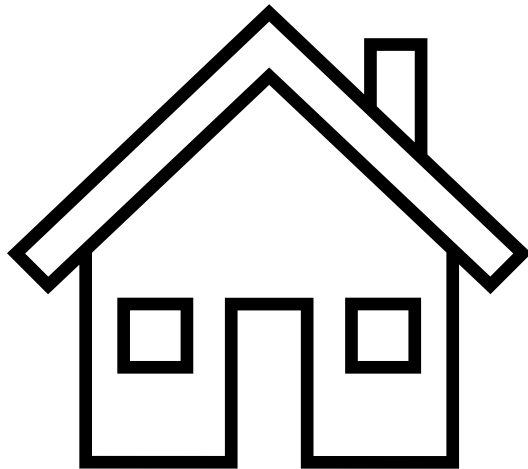
Minimalni ishod učenja:

- Analizirati osnovne elemente ekonomskog sustava i njihovu interakciju.

Željeni ishod učenja:

- Interpretirati interakciju osnovnih ekonomskih elemenata na primjerima.

Što je ekonomija?

- Porijeklo riječi EKONOMIJA:
 - grčki:
OIKOS = kuća, kućanstvo
NOMOS= red, običaj, zakon
- Doslovni prijevod: upravljanje kućom, vođenje kućanstva.
- U širem smislu: upravljanje ili vođenje ekonomije poduzeća, grada, države...

Definicija

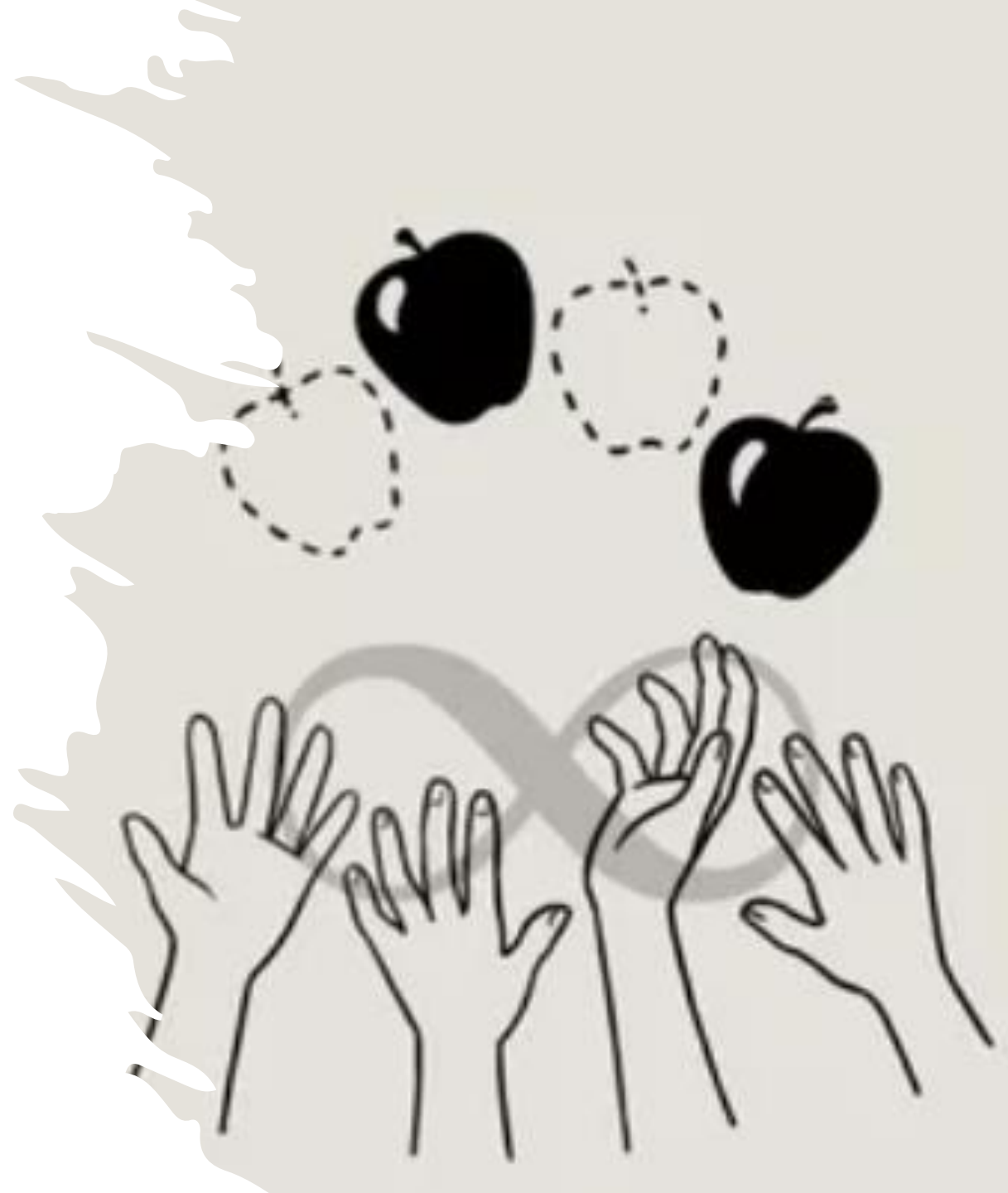
Ekonomija je izučavanje (znanost koja izučava) kako društva koriste oskudne resurse da bi proizvela vrijedna dobra i raspodijelila ih različitim ljudima te tako zadovoljila njihove potrebe i želje.

Zakon oskudnosti

Zakon oskudnosti kaže da kada dobra ne bi bila oskudna tada bi se sve želje i potrebe čovjeka mogle zadovoljiti i resursi se ne bi trebali racionirati budući da bi se moglo proizvoditi doslovno sve - tada ne bi postojali osnovni problemi u ekonomiji sadržani u pitanjima što, kako i za koga proizvoditi.

<https://www.investopedia.com/terms/s/sarcity.asp>

Ekonomija, odabir i ljudske potrebe

- Ekonomija je znanost koja proučava odabire, a odabiri su nužni jer niti pojedinac, niti država nemaju dovoljno resursa da zadovolje sve svoje potrebe i želje.
- Potrebe su jedan od ključnih elemenata cjelokupnog ekonomskog promišljanja.
- Potreba = zahtjev pojedinca za dobrima i uslugama radi otklanjanja nezadovoljenosti i postizanja odgovarajućih blagostanja.
- Odabir je nužan zbog nesrazmjera između ljudskih želja (koje su neograničene) i mogućnosti (koje su ograničene).
- Zadovoljenje potreba često iziskuje novac i vrijeme, a to su ograničeni resursi.
- „Trošenje” tih resursa nužno je za zadovoljenje potreba.

Ekonomsko dobro

- Dobra su oskudna jer ljudi žele mnogo više od onoga što gospodarstvo može proizvesti.
- Ekonomska su dobra oskudna, nisu besplatna i društvo mora birati između ograničenih dobara koja može proizvesti raspoloživim resursima. To su sva dobra koja je netko proizveo da bi ih mogli plasirati u prodaju.
- Za razliku od ekonomskih dobara postoje i slobodna dobra koja se nalaze u prirodi i dostupna su svima (zrak, vjetar i sl.).

Ekonomija i maksimiziranje

- Ekonomija je i znanost o maksimiziranju.
- Maksimiziranje = pronalaženje maksimalne vrijednosti neke funkcije.
- Ekonomisti žele sa što manje resursa ostvariti što bolji rezultat.

- Dok studenti žele sa što manje učenja ostvariti što bolju ocjenu. 😊
- ... proizvođači žele sa što manje troškova ostvariti što veći profit,
- ... potrošači žele sa što manje novca zadovoljiti neku svoju potrebu,
- ... investitori žele sa što manje ulaganja ostvariti što veću zaradu,
- ...

Veza oskudnosti i učinkovitosti

- Kada sa što manje resursa proizvodimo što više dobara, tada poslujemo učinkovito.
- Biti učinkovit znači da smo s malo resursa ostvariti značajan rezultat.
- Učinkoviti u učenju u malo vremena mogu savladati velike količine gradiva.
- Kroz učinkovitost povećavamo uspješnost proizvodnje, zarade i sl.
- Učinkovito ulaganje – malo novca i veliki povrat.
- Učinkovitost je vezana za odnos onoga što smo uložili i što smo postigli. Da bismo ostvarili učinkovitost trebamo razmišljati o tri ekonomska pitanja (što, kako i za koga proizvoditi).

Ekonomija kao znanstvena disciplina

- Do 18. stoljeća podučavala se kao dio filozofije.
- Bila je dio sveobuhvatnih predmeta koji su proučavali pravo, moral i ekonomiju.
- Nagli razvoj gospodarstva, kolonijalizam i začeci prve industrijske revolucije kreiraju je kao zasebnu disciplinu.
- Za početak izučavanja ekonomije kao znanosti uzima se 1776. godina kada je Adam Smith napisao „Bogatstvo naroda”.

Ekonomija kao znanost

- Da resursi nisu oskudni bi li postojala ekonomija kao znanost?
- Veliko područje društvenih znanosti u kojem se proučava i objašnjava:
 - Proizvodnja i ponuda.
 - Raspodjela.
 - Razmjena i potrošnja materijalnih dobara i usluga u određenom vremenu, prostoru i društvu.

Teorijska ekonomija dijeli se na:

Pozitivna ekonomija

- Istražuje funkcionalne i kauzalne odnose između ekonomskih varijabli bez vrijednosnih sudova o njima.
- Proučava ekonomske pojave onakvima kakve one jesu.
- Često se označava i pojmom “ekonomska analiza”.
- Primjer: “Nezaposlenost u Hrvatskoj je 2003. iznosila preko 17% radne snage”.

Normativna ekonomija

- Sadrži:
 - Prosudbe o ekonomskoj stvarnosti ocjenjujući ih s određenih etičkih pozicija.
 - Viziju ekonomske stvarnosti.
 - Naputke (pravila ili norme).
- Govori kakve bi ekonomske pojave trebale biti.
- Primjer: “Visoka nezaposlenost u Hrvatskoj je ekonomski i politički neprihvatljiva pa politika zapošljavanja mora biti jedan od prioriteta ekonomske politike.”, „Hrvatska se ne bi trebala toliko oslanjati na turizam, nego je potrebno razvijati proizvodnju.”

3 osnovna pitanja ekonomske organizacije

1. Koja se dobra proizvode i u kojim količinama?	2. Kako se dobra proizvode?	3. Za koga se dobra proizvode?
• Društvo tj. potrošači u društvu daju informaciju tržištu što žele kupovati - to je signal proizvođačima što proizvoditi (koja dobra i usluge) s obzirom na oskudna sredstva (drvo ili namještaj, pizza ili strojevi za proizvodnju pizza)	• Tko će proizvoditi, uz kakvu tehnologiju?• Koje proizvodne tehnike će se koristiti (sofisticirani softveri ili jeftina radna snaga).• Način proizvodnje (automatizirana, visoko sofisticirana ili ručna tj. manualna).	• Kako će se ukupna proizvodnja zemlje dijeliti - hoće li će bogatima pripasti veći dio, a siromašnima manji dio?• Kako se društveni proizvod dijeli između različitih kućanstava?• Proizvođačima je cilj pokriti troškove proizvodnje i ostvariti zaradu pa je logično da će proizvoditi za one koji imaju novac.

Različiti ekonomski sustavi

VS.

Različiti ekonomski sustavi

- Društvo na različite načine odgovara na pitanja što, kako i za koga proizvoditi.
- Razlikujemo tri temeljna načina organiziranja nekog gospodarstva.

1. TRŽIŠNO GOSPODARSTVO

- Pojedinci i privatna poduzeća donose glavne odluke o proizvodnji i potrošnji.
- Poduzeća proizvode dobra koja donose najveće dobitke (što) pomoću najjeftinijih tehnika proizvodnje (kako). Potrošnja je određena odlukama pojedinaca o tome kako potrošiti plaće i profite (za koga).
- Ekstremno tržišno gospodarstvo – laissez-faire ili „pustite ih da rade” (država se uopće ne miješa u ekonomske odluke).

2. NAREDBODAVNO (PLANSKO) GOSPODARSTVO

- Država donosi sve važne odluke o proizvodnji i potrošnji, ona je vlasnik nad resursima, usmjerava poslovanje poduzeća i poslodavac je većine radnika (bivši SSSR, Jugoslavija, danas Kuba).

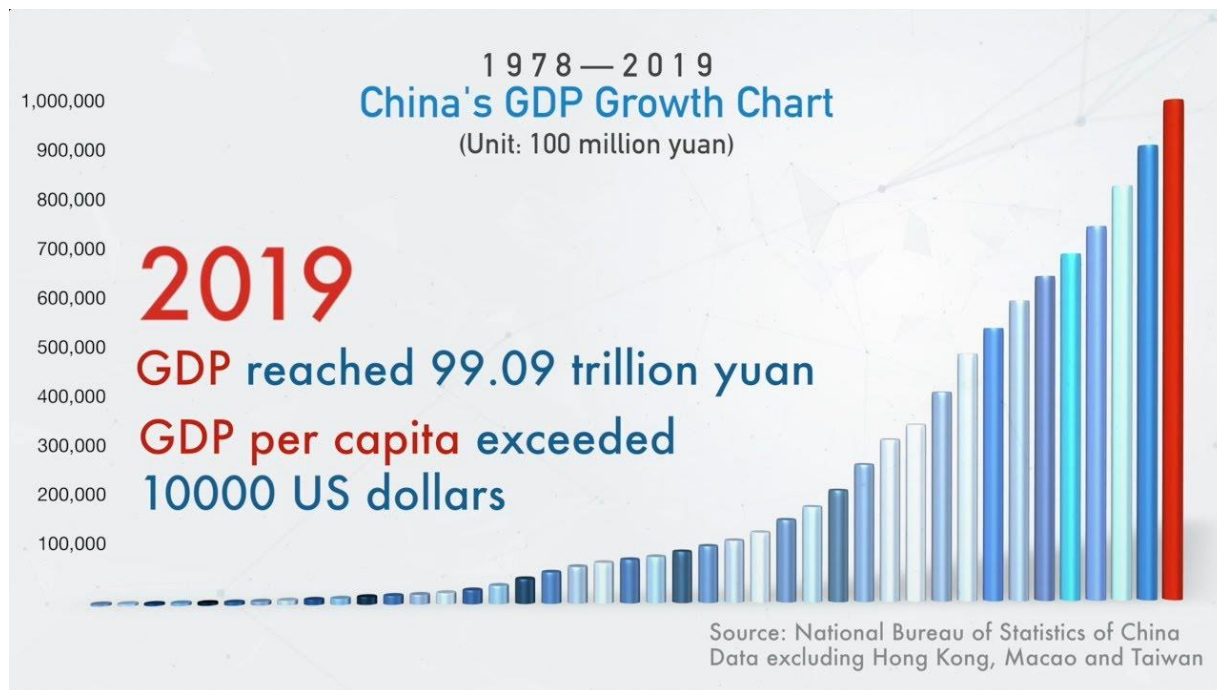
Različiti ekonomski sustavi

3. MJEŠOVITO GOSPODARSTVO

- Velika većina suvremenih društava su mješovita gospodarstva s elementima tržišnog i naredbodavnog gospodarstva.
- Danas se npr. i u SAD-u većina gospodarskih odluka donosi na tržištu, a država je bitna za donošenje zakona koji uređuju ekonomski život i pruža usluge obrazovanja, kontrolira zagađenje i slično.

Sva su društva mješovita gospodarstva, s elementima tržišnog i naredbodavnog gospodarstva. Nikada nije postojalo stopostotno tržišno gospodarstvo, iako su neke države bile blizu toga.

Kina – socijalistička tržišna ekonomija

- Reforma planske ekonomije, uz prihvaćanje tržišnih principa i privatnog vlasništva.
- Potaknute su strane investicije te se uskoro u Kinu seli velik dio svjetske proizvodnje.
- Zahvaljujući stranim investicijama, kinesko gospodarstvo doživljava strahovit rast, a zahvaljujući *joint venture* klauzuli, kineske tvrtke usvajaju nove tehnologije.

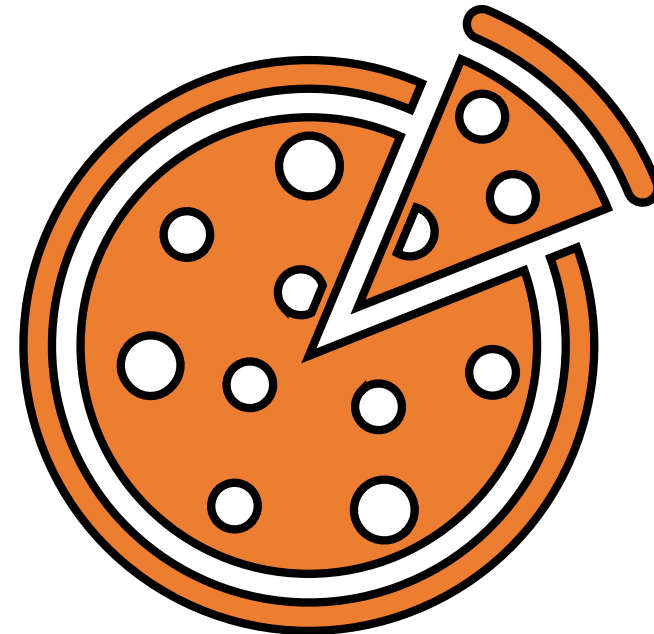
Tehnološke mogućnosti društva

Granica proizvodnih mogućnosti

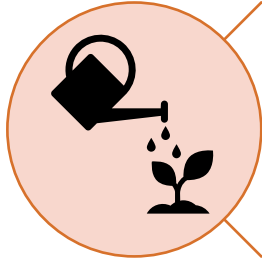

Inputi i proizvodi

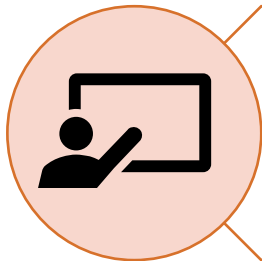
- Utrošak ili input
- Inputi su robe ili usluge koje poduzeća upotrebljavaju u svojim proizvodnim procesima.
- Optimalnim kombiniranjem inputa dolazi se do željenog outputa ili proizvoda.
- Proizvodi su različite korisne robe ili usluge koje su rezultat proizvodnog procesa i koje se ili troše ili upotrebljavaju u daljnjoj proizvodnji.

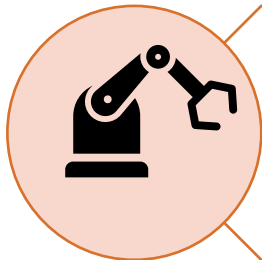
Faktori proizvodnje – inputi

ZEMLJA – svi prirodni resursi koji se zajednički nazivaju faktorom zemlja (npr. šume, pitka voda, obradiva i neobradiva zemlja, riblji fond i sl.).

RAD - sveukupnost psihičkih i fizičkih znanja, vještina i sposobnosti koje neka osoba ima i koje može koristiti u procesu proizvodnje.

KAPITAL - trajna dobra proizvedena s namjerom da proizvode i povećavaju druga dobra (strojevi, ceste, računala, čeličane, građevine, automobili, ...).

Odabir koliko proizvoditi

- Društvo se sastoji od određenog broja stanovnika, tehnologije, kapitalnih dobara, prirodnih izvora, itd. koji predstavljaju resurse.
- Ograničenost resursa prisiljava ljude i društvo na odabir između alternativnih uporaba rijetkih resursa, odnosno da odaberu ono što između relativno rijetkih dobara proizvoditi.

Pitanje:

- Kako alocirati resurse između tisuća različitih proizvoda koji se mogu proizvoditi?
- Koje su mogućnosti izbora između dobara u nekom društvu (imajući u vidu ograničenost sredstava za njihovu proizvodnju)?

Granica proizvodnih mogućnosti

- Ekonomski model koji opisuje što i u kojim količinama neko društvo može proizvesti.

Temelji se na nekoliko pretpostavki:

- Zemlje, države nemaju neograničene količine dobara (svi resursi su ograničeni, a ograničavajuća je i tehnologija).
- Potrebno je odabrati između ograničenih mogućnosti.

Granica proizvodnih mogućnosti

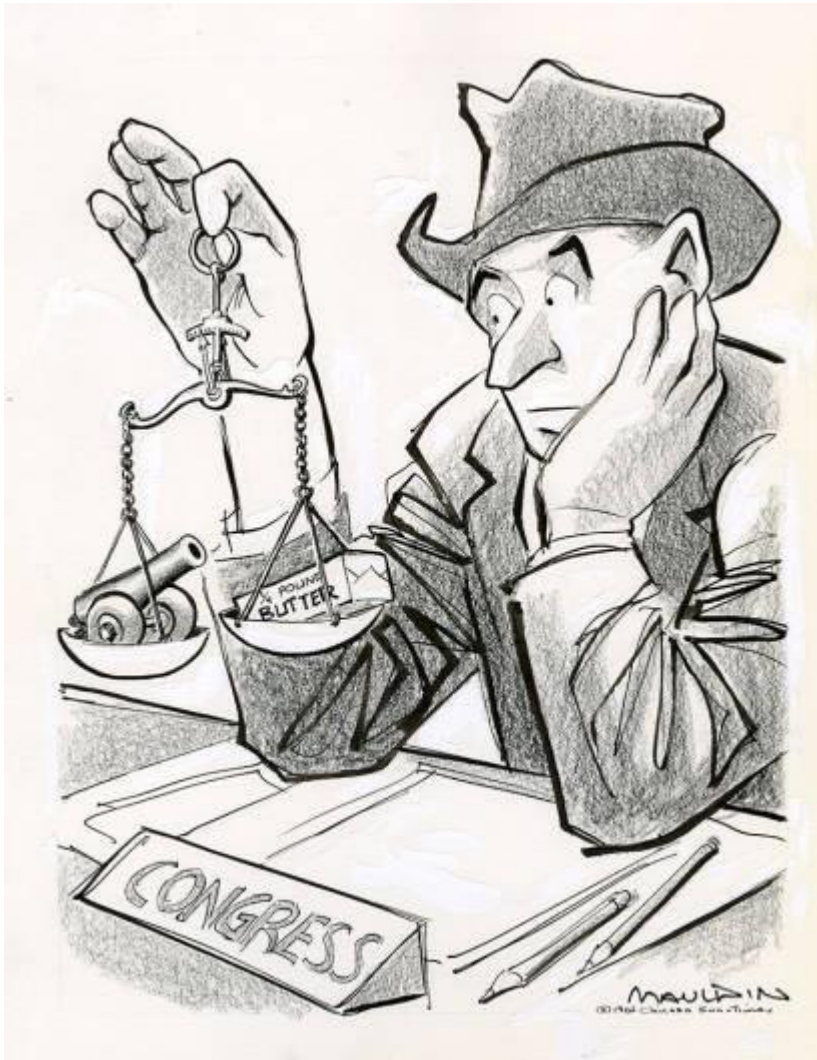
- Problem se pokušava riješiti ekonomskim modelom granice proizvodnih mogućnosti.
- U modelu se pretpostavlja da je moguće proizvoditi samo dva različita dobra, pa se izbor može jednostavno prikazati.

GRANICA PROIZVODNIH MOGUĆNOSTI

- Maksimalna količina proizvodnje koju neko gospodarstvo može proizvesti s postojećim proizvodnim kapacitetima.
- Pokazuje različite kombinacije proizvoda koje se mogu proizvesti u gospodarstvu koristeći se dostupnim faktorima proizvodnje i dostupnom tehnologijom proizvodnje.

GPM - Primjer 1

- Uzmimo specifičnu dilemu u kojoj se nalazi gotovo svaka država svijeta: koliko svojih resursa alocirati u nacionalnu obranu, a koliko na “civilne” proizvode?
- Pojednostavljeni primjer – gospodarstvo neke države proizvodi samo dva proizvoda – tenkove i pšenicu.

September 2017
CagleCartoons.com

Tablica 1: proizvodnja dva proizvoda privrede X

Interpretacija:

- Izbor A – što se događa kada svi resursi se ulažu u proizvodnju samo pšenice (0 komada tenkova) – gospodarstvo je sposobno uz dane resurse proizvesti maksimalno 1 milijun bušela pšenice.
- Izbor F – svi resursi su uloženi u proizvodnju tenkova i gospodarstvo uz dane resurse može proizvesti maksimalno 5.000 tenkova godišnje.
- Izbor B – gospodarstvo je odlučilo dio resursa usmjeriti u proizvodnju tenkova, što mu ostavlja manje resursa za proizvodnju pšenice. Za proizvodnju 1.000 tenkova ostaje maksimalna mogućnost proizvodnje 950.000 bušela pšenice.
- Kod izbora C,D, E – proizvodnja tenkova raste za 1.000 komada godišnje, što ostavlja sve manje resursa za proizvodnju pšenice.

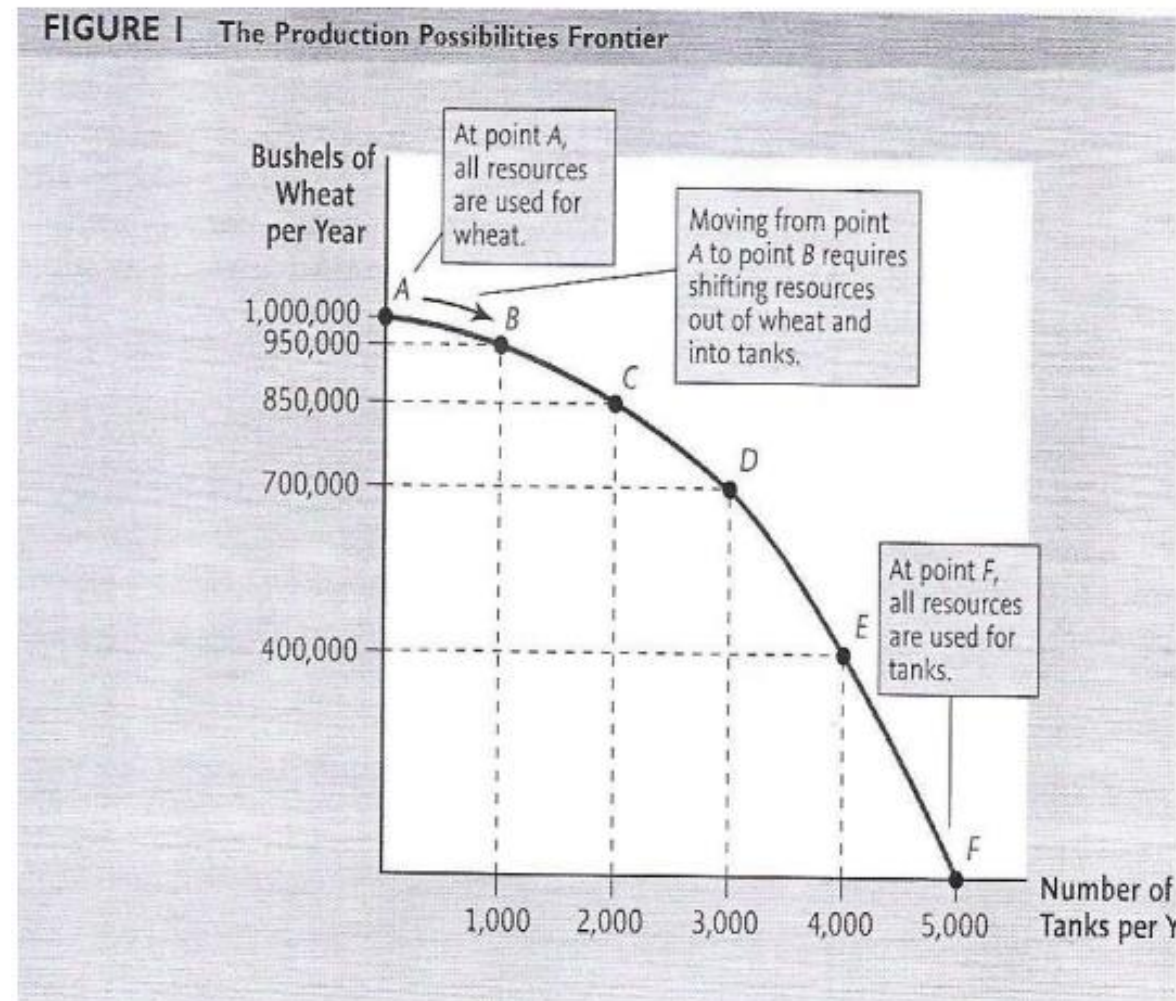
TABLE I

Production of Tanks and Wheat	Choice	Tank Production (number per year)	Wheat Production (bushels per year)
	A	0	1,000,000
	B	1,000	950,000
	C	2,000	850,000
	D	3,000	700,000
	E	4,000	400,000
	F	5,000	0

Napomena: 1 bušel = 27 kg

Grafički prikaz GPM-a i pojam oportunitetnog troška

- Ako se želi proizvoditi više jednog dobra, nužno se mora proizvoditi manje drugoga (ako se nalazimo na granici proizvodnih mogućnosti – svi resursi su maksimalno iskorišteni).
- Oportunitetni trošak je jednak iznosu jednog dobra kojeg se treba odreći da bi se dobilo više drugoga dobra.
- Npr., ako se nalazimo u točki B gdje proizvodimo 1.000 tenkova i 950.000 bušela pšenice, za prelazak u točku C – proizvodnja dodatnih 1.000 tenkova (na ukupno 2.000) zahtijeva da smanjimo proizvodnju pšenice na 850.000 bušela, tj. manja je za 100.000 bušela.
- Oportunitetni trošak proizvodnje dodatnih 1.000 tenkova je 100.000 bušela pšenice koje se moramo odreći. Što više proizvodimo tenkova, to se više proizvodnje pšenice moramo odreći – zakon rastućih oportunitetnih troškova.

Zašto oportunitetni troškovi rastu kako se krećemo po krivulji GPM?

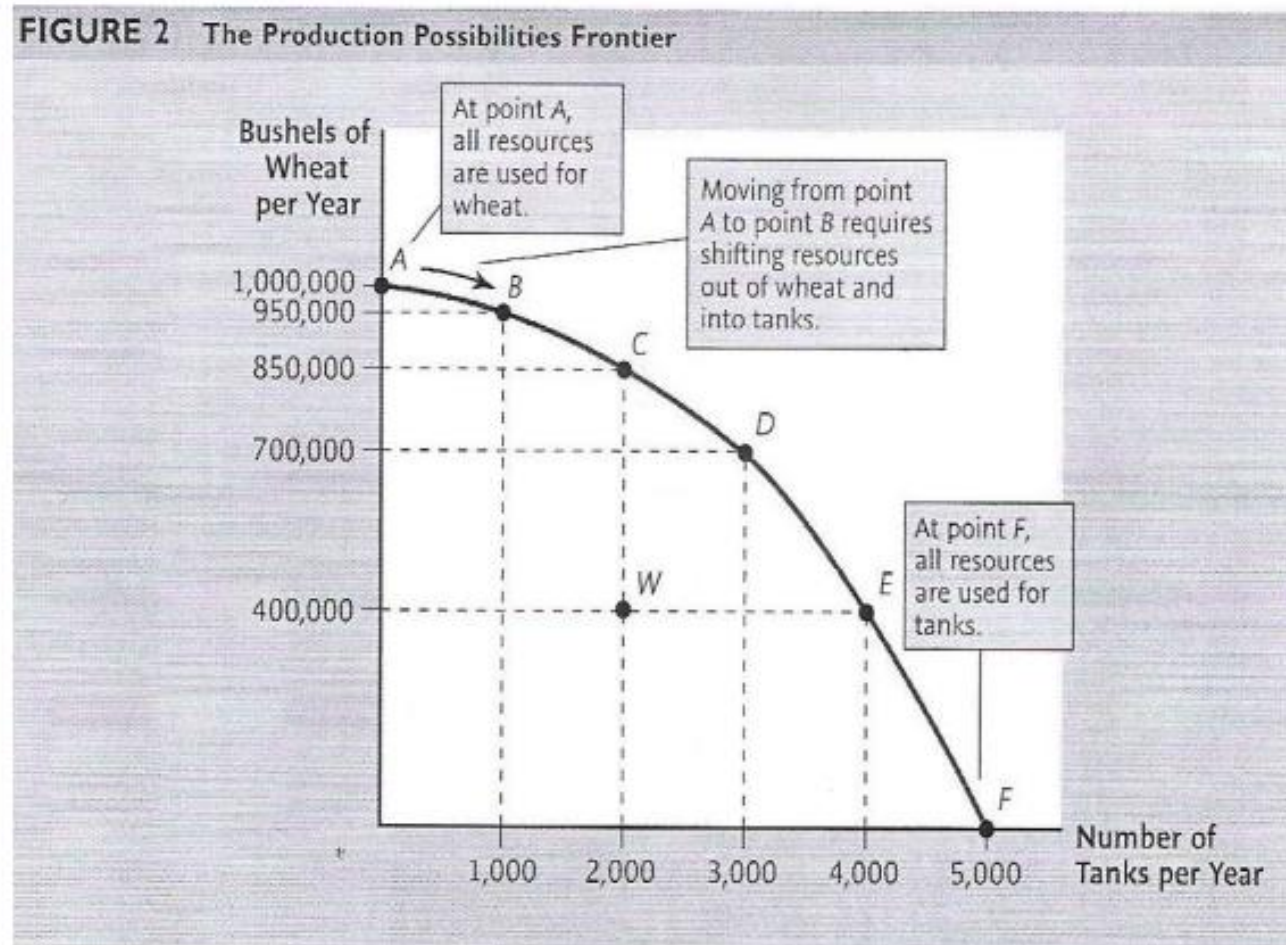
- Zato što su mnogi resursi po svojoj prirodi namijenjeni jednoj svrsi bolje nego drugoj.
- U gospodarstvu koje je u točki A proizvodimo samo pšenicu u koju ulažemo sve svoje resurse, a neki od njih bi možda bili bolje uloženi u proizvodnju tenkova (primjerice, neki zaposlenici bi bili produktivniji u tvornici nego na polju, no ipak oni bi zbog toga što proizvodimo samo pšenicu bili prisiljeni raditi na polju. Svu zemlju koju privreda posjeduje trošimo na proizvodnju pšenice, čak i onu koja nije najbolja za poljoprivrednu proizvodnju, i koja bi možda bila bolje iskorištena da smo na njoj sagradili tvornicu tenkova).
- Kada se pomičemo iz točke A u točku B ulažemo u pravilu samo najbolje i najprikladnije resurse u proizvodnju tenkova. Zato nam u početku proizvodnja pšenice ne pada u tolikoj mjeri.
- Kako se pomičemo dalje na krivulji i povećavamo proizvodnju tenkova, tako sve više vitalnih resursa za proizvodnju pšenice dajemo u proizvodnju tenkova (više plodne zemlje, više poljoprivrednika prelazi u tvornice i sl.) i zato proizvodnja pšenice počinje sve više i više opadati.
- Kažemo da oportunitetni trošak proizvodnje dodatnog tenka raste jer moramo se odreći sve veće količine proizvodnje pšenice.

Efikasno i neefikasno gospodarstvo

Efikasno	Neefikasno
• Gospodarstvo posluje na granici svojih mogućnosti.• Efikasno se koriste ograničeni resursi - dobiva se sve što je moguće dobiti od resursa koji su u posjedu.• To znači: <u>Povećanje proizvodnje jednog proizvoda moguće je ostvariti samo na račun smanjenja proizvodnje nekog drugog proizvoda.</u>• Točke na krivulji granice proizvodnih mogućnosti.	• Proizvodi se manje nego što bi se moglo proizvoditi korištenjem dostupnih resursa.• <u>Moguće je povećati proizvodnju jednog proizvoda, a da to ne izazove smanjenje proizvodnje nekog drugog proizvoda.</u>• Događa se zbog neučinkovitosti u nekoj od faza proizvodnog procesa.

Efikasno i neefikasno gospodarstvo

- Neefikasno gospodarstvo – točka W – proizvodimo 2.000 tenkova i 400.000 bušela pšenice.
- Bez dodatnih odricanja od količine pšenice mogli bismo dosegnuti točku E i proizvoditi više tenkova.
- Resurse ne koristimo na najefikasniji način → možda bi ljudi koji sada proizvode tenkove mogli biti bolji poljoprivrednici, i možda bi neki ljudi koji su “zapeli” na poljoprivredi bili bolji u tvornici tenkova.

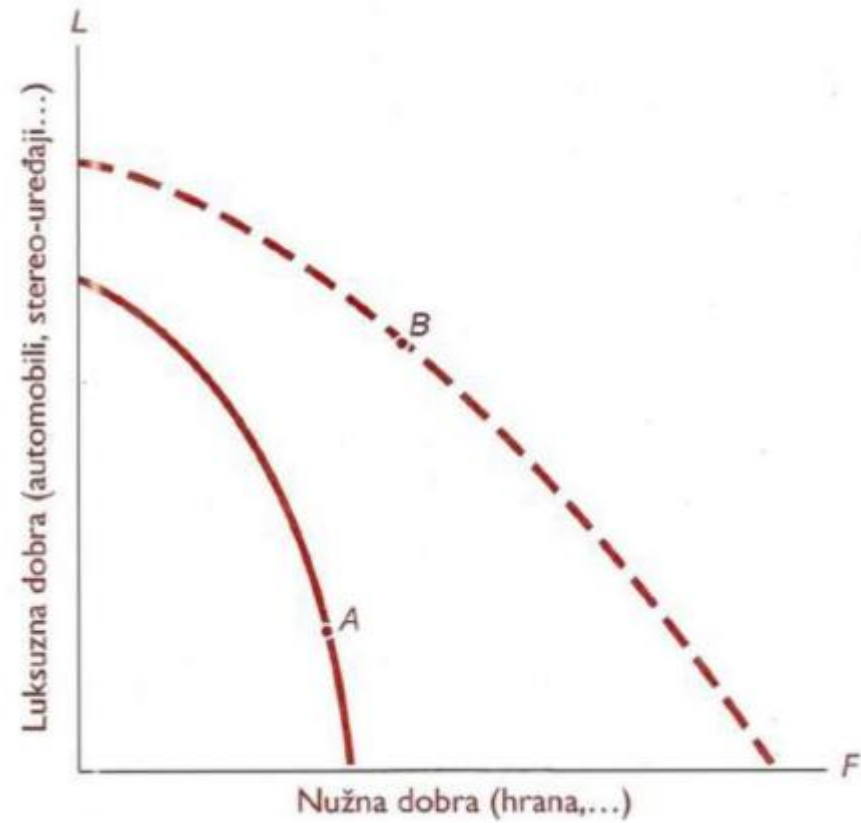
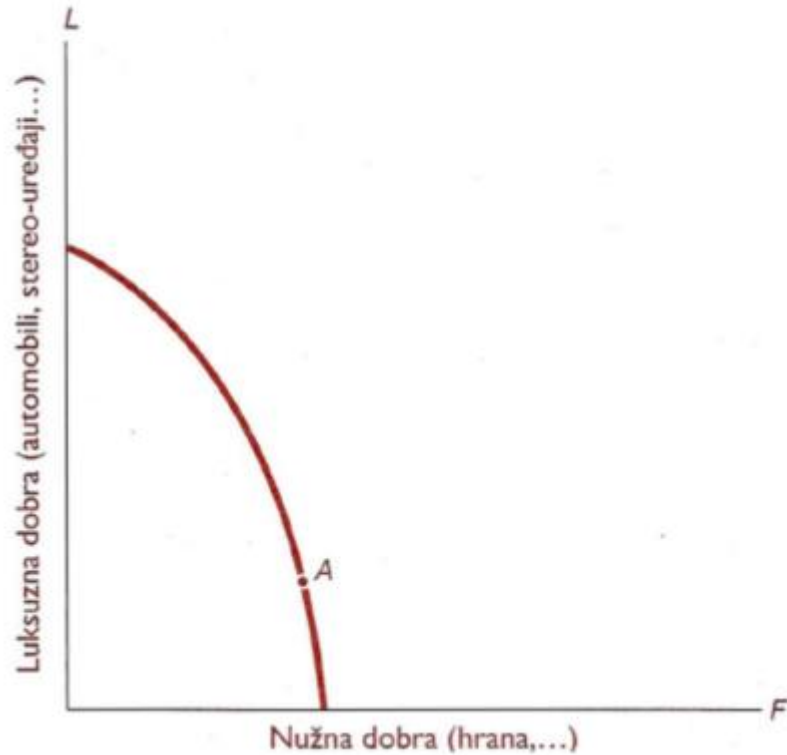
Primjeri rješavanja nefikasnosti

Pomak granice proizvodnih mogućnosti

- Ljudske potrebe su neograničene, a resursi su ograničeni.
- Zbog toga svako gospodarstvo ima problem organizacije proizvodnje uz ograničene resurse da bi se zadovoljile potrebe društva na najvišem mogućem stupnju.
- Međutim, GPM nije dana jednom zauvijek.
- Ona se zasniva na određenoj razini tehnologije i fiksnim količinama resursa.

- *Možemo li pomaknuti granicu proizvodnih mogućnosti, odnosno učinkovitost gospodarstva?*

Kako možemo ostvariti ovaj pomak?

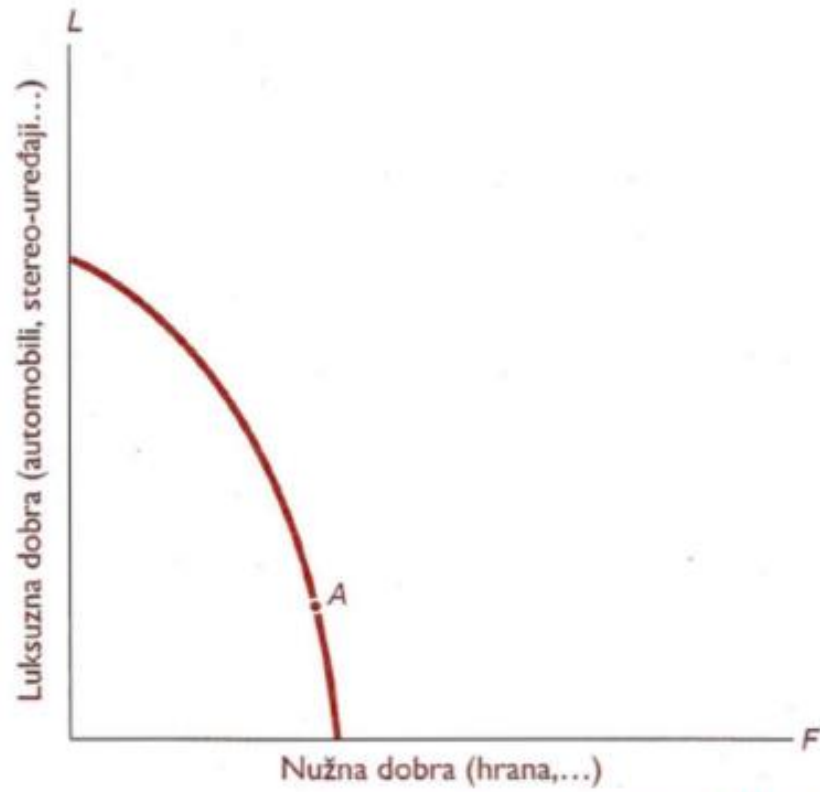
Proizvodnja automobila nekad i sada

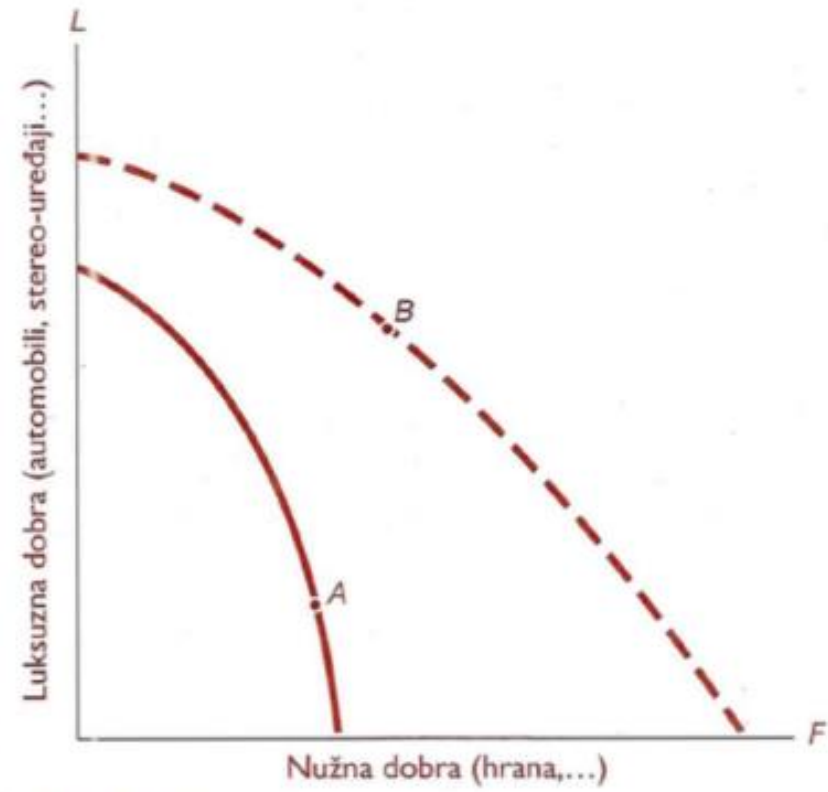
Pomak GPM

- Tehnološki napredak može promijeniti granicu proizvodnih mogućnosti.
- Može ju povećati, pomaknuti od ishodišta grafikona.
- Povećavaju se proizvodne mogućnosti, može se proizvoditi više.
- Pomak se ostvaruje i kada se poveća **količina resursa**.
- Kada se promijeni tehnologija ili količina resursa, krivulja GPM mijenja svoj položaj i gospodarstvo može proizvoditi više proizvoda uz punu zaposlenost raspoloživih resursa.

(a) Siromašna zemlja

(b) Zemlja s visokim dohotkom

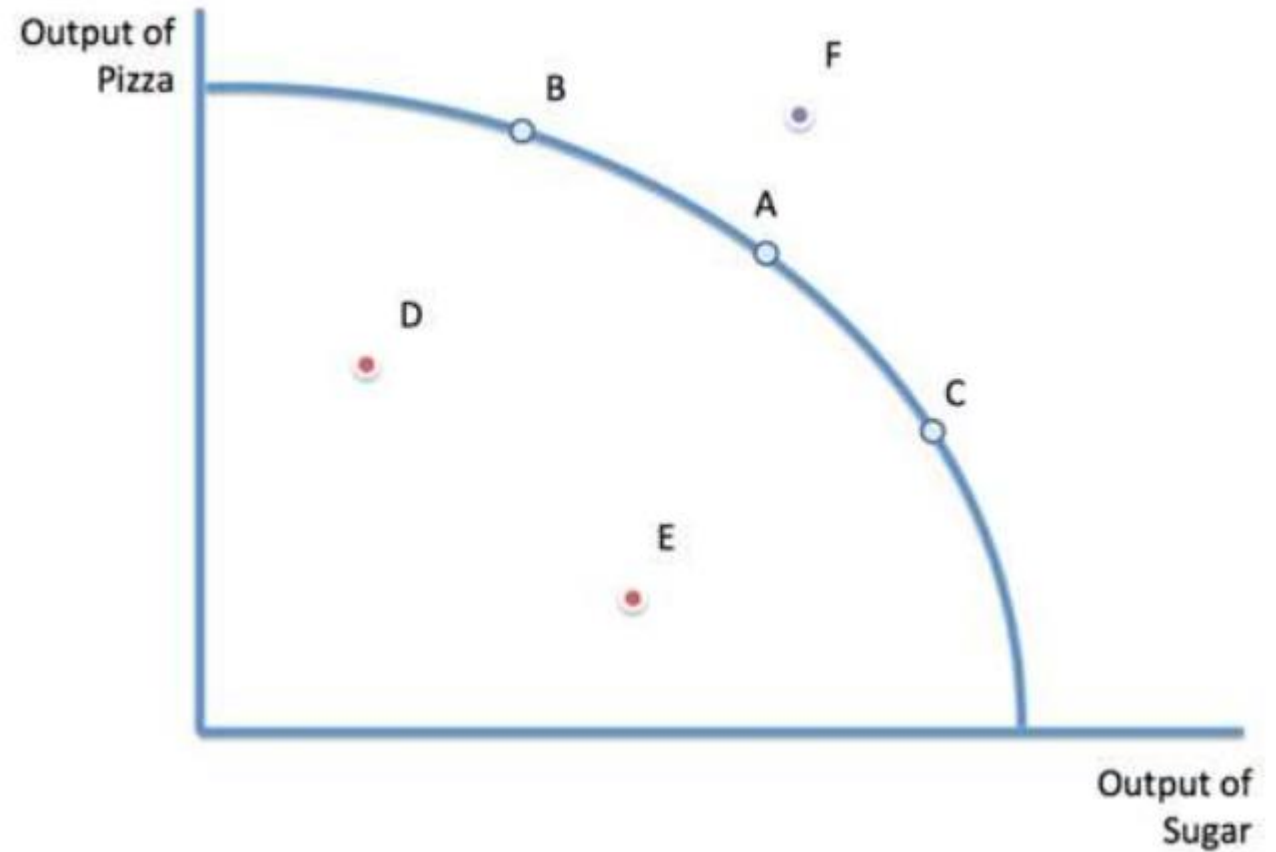
Gospodarski rast pomiče *GPM* dalje od ishodišta

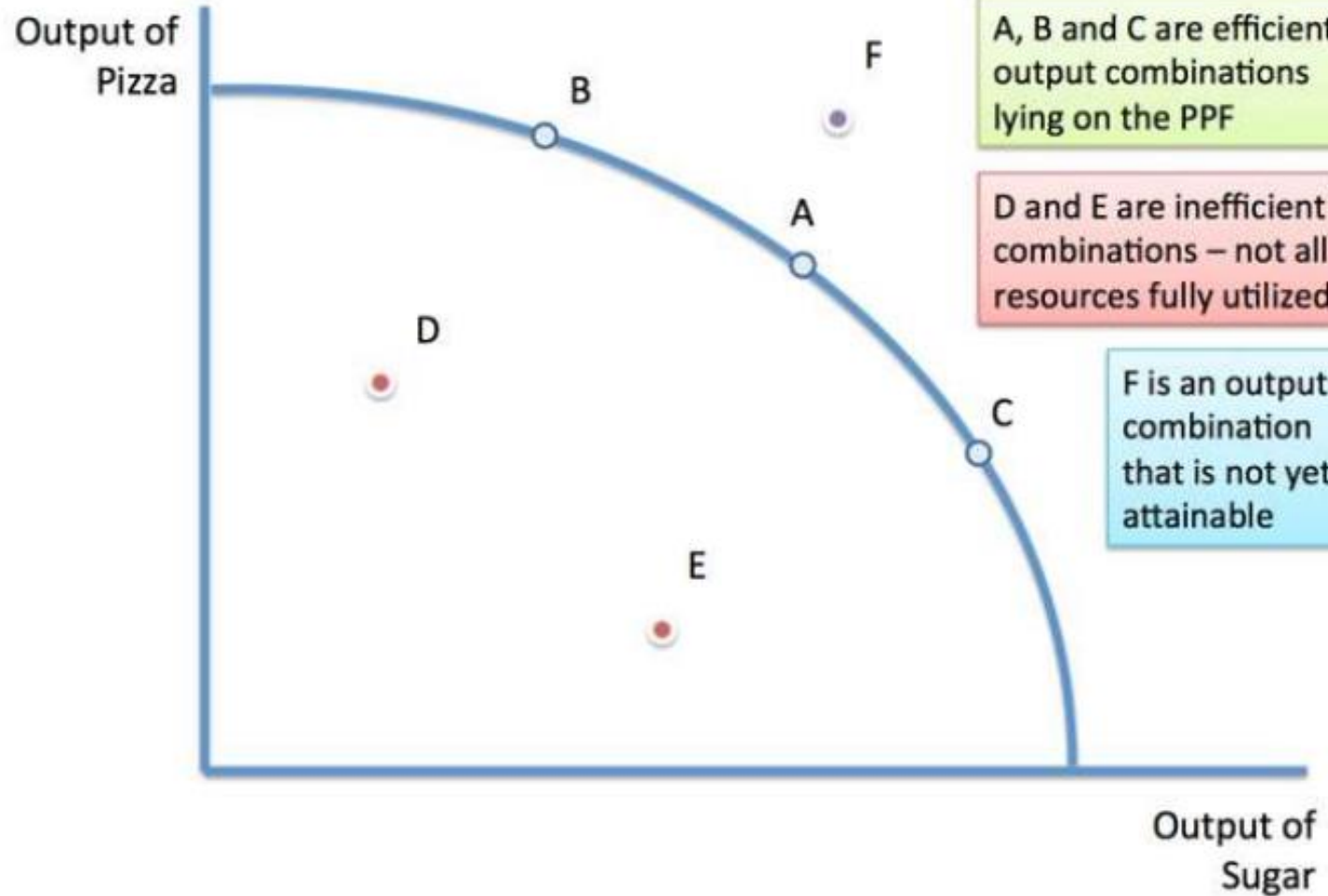
Mini zadaci

Zadatak 1.

Koje točke označavaju neefikasnu, koje točke označavaju efikasnu, a koje točke nemoguću proizvodnju?

Production Possibility Frontier (PPF)

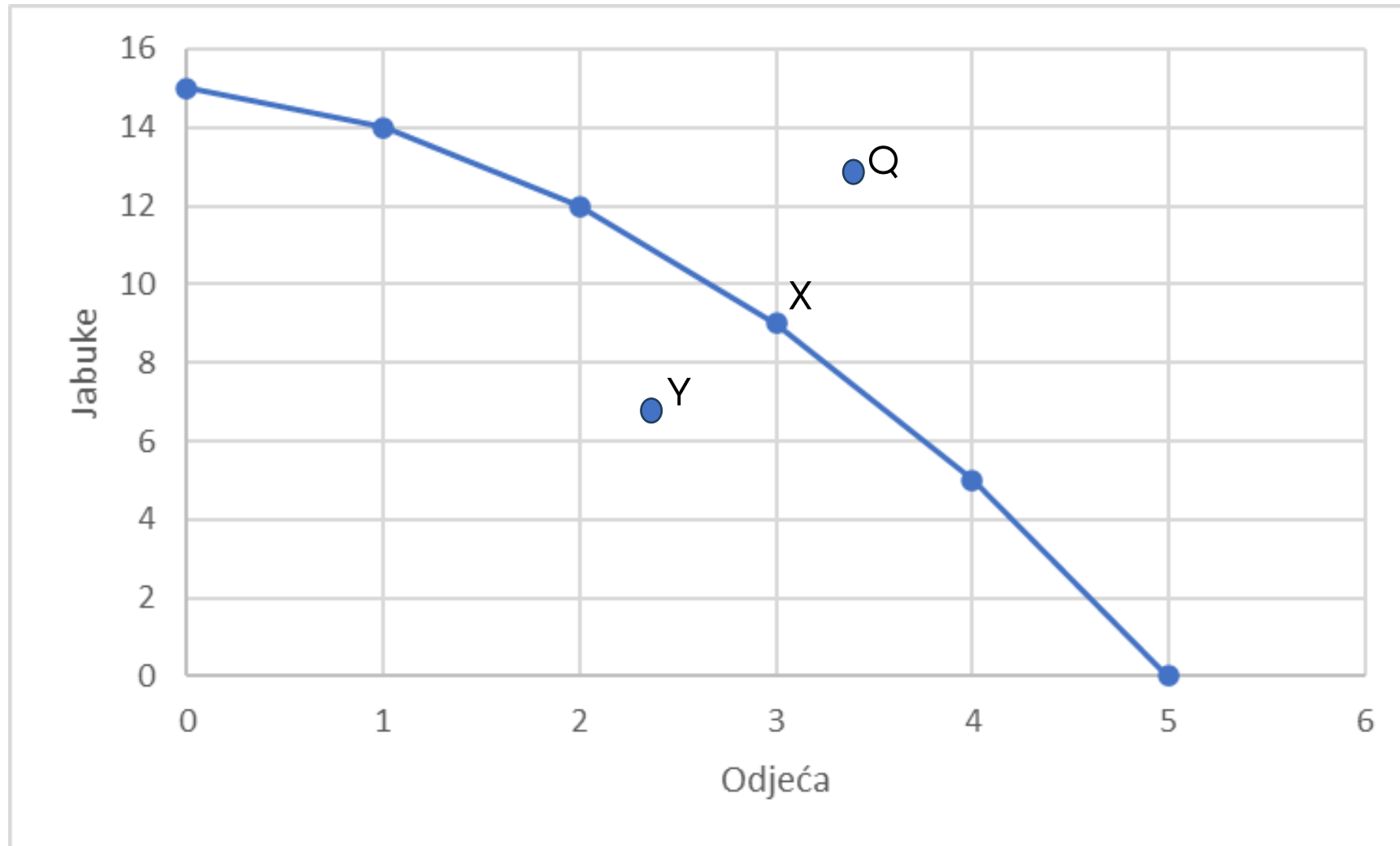

Zadatak 2.

- Nacrtajte krivulju proizvodnih mogućnosti prema sljedećoj tablici:

Mogućnosti	Odjeća (tisuće kv. metara)	Jabuke (tisuće kilograma)
A	0	15
B	1	14
C	2	12
D	3	9
E	4	5
F	5	0

- Na krivulji označite:
 - Jednu točku koja predstavlja efikasnu proizvodnju (točka X).
 - Jednu točku koja predstavlja neefikasnu proizvodnju (točka Y).
 - Jednu točku koja predstavlja proizvodnju koju nije moguće ostvariti jer nadilazi raspoložive resurse i tehnološke mogućnosti (točka Q).

Sljedeće teme:

Tržište, ekonomski kružni tok

